

ToniKA

nr 28

maart 2020

In memoriam Theo Laceulle	1
Interview met Daniel Raiskin	3
Wie is Tim Verdriet	5
Interview met Trudy Schroeder	6
De 165	7
In de stemming: sponsors gezocht	7
Wie is Sian Lien Oh	8
Herkansing voor onschuldige kinderen	9
Wie is Rosalind George	10
Om te janken zo mooi	11
Ein deutsches Requiem	11
Wie is Saskia Fonds	12
Wie is Harald Miedema	13
Foto's repetitie 6 januari	14
Colofon	14

Geraakt

Deze ToniKA was al een beetje raar, met informatie over concerten die vlak voor publicatie werden geannuleerd, maar toen kwam daarbovenop het verpletterende bericht van Theo's overlijden.

Dit nummer was bedoeld als opmaat naar de *Matthäus* en het Berlioz-project. Veel aandacht dus voor onze '75 jaar vrijheid'-tournee: interviews met dirigent Daniel Raiskin en met directeur Trudy Schroeder van het Winnipeg Symphony Orchestra en een artikel over de *Messe Solennelle* van Berlioz. Vanwege 75 jaar vrijheid zochten we uit hoe het met het Toonkunstkoor ging in oorlogstijd en of het de *Matthäus* toen ook zong. Het is een bijzonder stukje koor-geschiedenis.

Verder zijn er in dit nummer weer verschillende koorleden die laten weten wie ze zijn, waar ze mee bezig zijn en waardoor ze geraakt worden. Maar wat ons nu allemaal raakt, zijn heel andere dingen.

Sterkte!

*namens de redactie
Marjolein Zinkstok*

Luistertips

De audio-opname van ons concert van *Ein deutsches Requiem* op 1 februari staat op de ledensite.

Over de *Matthäus* lees je inhoudelijk niets in dit nummer, maar als je er toch nog bekende en minder bekende weetjes over wilt horen, luister dan naar de twee delen van de podcast van Lex Bohlmeijer en Carel den Hertog.

In memoriam Theo Laceulle

vriend, zanger en toonkunstenaar

18 maart 2020. Vanmorgen kwam het nieuws van het overlijden van onze lieve vriend Theo. Gisteren liet Theo's vrouw nog weten dat hij sinds zondagavond in het ziekenhuis lag en naar de IC was overgebracht. In deze tijden van Covid-19 hou je met veel rekening, maar het nieuws van zijn overlijden kwam als een enorme schok. Ik zou hier nu van alles moeten zeggen over hoe fantastisch Theo was voor het koor. Want dat was hij. Het koorgeweten noemde ik hem wel, in de beste zin des woords.

Als iemand betrokken was bij onze zangvereniging waarvan hij al zolang deel uitmaakte en waarvoor hij zich zo graag inzette, als zanger, in het bestuur, in de artistieke commissie en nog veel meer, dan was het Theo. Het verenigingswezen was voor hem een groot goed. Het behoren tot een club mensen die zich het liefst met hart en ziel inzet voor de muziek en gaat voor het hoogst haalbare artistieke resultaat: dat was onlosmakelijk verbonden met wie Theo was en verkoos te zijn. Daarbij past dat hij betrokken was, liefdevol, vervuld van een gretigheid en passie voor de muziek, doordrongen van een muzikale traditie, gul met zijn kennis en kunde, al die dingen en nog veel meer. En natuurlijk kon hij ook wel lastig en drammerig zijn. Maar Theo was bovenal buitengewoon loyaal en betrouwbaar. Als koorzanger, als mens en als vriend.

Veel van onze gesprekken gingen over het koor, over muziek en het muziekleven. Over mogelijke nieuwe projecten, zangers die we hadden gehoord. Hij was een wandelende encyclopedie waar het de geschiedenis van het koor betrof. Ook kon hij prachtig vertellen over negentiende-eeuwse componisten, dirigenten en violisten niet te vergeten. En dan kwam hij er de volgende keer op terug en bracht hij cd's of platen mee die ik moest horen, boeken die ik moest doornemen. Of hij gaf me een stapeltje afdrucken van partituren, ontdekt bij Bijzondere Collecties waar hij zo lang als vrijwilliger de Toonkunstcollectie catalogiseerde. Noten om samen te zingen of om door te geven aan anderen.

In de loop der jaren raakten we heel goed bevriend. Het wel en wee van de kinderen, familie en vrienden, perikelen op het werk, de toestand in de wereld, alles passeerde de revue. Vaste prik was de dinsdagse koffie of lunch, of allebei, bij Bijzondere Collecties. Bezochten we opera's of concerten, dan troonde hij me na afloop mee om backstage solisten te ontmoeten en complimenten over te brengen. Ik stond er dan wat onwennig bij, maar Theo was een bekende verschijning, met hem werd je aanwezigheid geaccepteerd. Nooit stuurde men hem weg, ongetwijfeld omdat men hem herkende voor wat hij was: geen hinderlijke groupie, maar een oprechte bewonderaar en liefhebber van de kunst en de kunstenaar.

We gaan Theo allemaal verschrikkelijk missen. Er komt een moment waarop we als koor voor hem zullen zingen, ook al laat dat in deze gekke tijd nog op zich wachten. Maar als iemand zo'n eerbetoon toekomt, dan is het Theo: vriend, zanger en Toonkunstenaar.

Tot slot: in maart 2016 zongen we op de Nieuwe Oosterbegraafplaats voor dirigent Winfried Maczewski. Boven ons hoofd de eerste uitlopende takken, onder onze voeten de witte bloeiende, geurige daslook en het blauw-paarse longkruid. Theo was erdoor ontroerd. Gisteren stond in Park Frankendael in Amsterdam-Oost de eerste daslook in bloei. Voor Theo.

Saskia Cohen

Geboren verteller en mensentiefhebber

Toen Lucas Laceulle me woensdagochtend opbelde, vermoedde ik dat hij gewoon even wilde praten. Sinds hij bij Bijzondere Collecties vertrokken is in december 2019, belt hij af en toe op of komt hij langs. Zijn broer Theo had me gevraagd of dat mocht. En omdat ik Lucas al dertig jaar ken en hij de laatste jaren bij mij op de werkkamer zat, stemde ik met die wens van Theo in. Ik nam woensdag de telefoon dus op en toonde me aangenaam verrast: 'Hé Lucas, hoe is het ermee?' Hij reageerde als altijd rustig. 'Jos, ik bel je even op om te zeggen dat Theo is overleden.' Even dacht ik dat het om een slechte grap ging, maar die maakt de autistische Lucas nooit. Dan moest het dus waar zijn. De tijd stond een paar seconden stil. 'Lucas, wat zeg je me nou?' Hij vertelde rustig en droog over de toedracht en vroeg me namens de familie koor en werk op de hoogte te brengen van deze droeve mare.

Theo en Lucas Laceulle

Dat deed ik en kreten van afschuw kwamen binnen de minuut via Whatsapp tot mij. Ik appte ook Boudewijn, die onmiddellijk aan de lijn hing. We waren allebei geslagen. Wat voel je op zo'n moment? Ongeloof, dit kan niet waar zijn, Theo?! Maar we stonden snel weer met onze voeten op de aarde. 'We kunnen niet eens voor hem gaan zingen!' Jullie hebben naderhand Boudewijns in memoriam-video wellicht gezien. Die was van twee uur later. Hij had in ongelooflijk korte tijd op een rijtje gekregen wat Theo allemaal voor het koor en voor hem persoonlijk heeft betekend. Ontroerend prachtig.

Ik kende Theo net zo lang als ik het bij het koor was, wat voor het gros van jullie zal gelden. Dat kan niet anders, hij was het langstzittende koorlid. In het begin vond ik hem nogal aanwezig en riep hij als secretaris om de haverklap mededelingen door de kerk die al lang bekend waren. Maar hij kende zijn pappenheimers. De helft van de leden was afhankelijk van zijn mededelingen. Door Lucas nam ons contact hand over hand toe. Hij maakte zich zorgen over zijn oudste broertje en sprak daar regelmatig met mij over. Eerst alleen op koor, maar later kwam Theo bij Bijzondere Collecties werken als vrijwilliger en spraken we elkaar wekelijks. Niet alleen over Lucas trouwens. We evalueerden elke dinsdag de repetities, bespraken allerlei koorzaken, hij liet me solisten horen en vroeg mijn mening, hij gaf me luistertips. En hij schepte op over zijn muzikale zoon die in een Duits orkest hoornist is en over zijn dochter Hanna die een geweldig proefschrift heeft geschreven.

In de jaren dat we samenwerkten, heb ik op die manier heel erg veel geleerd over muziek, over het koor en over Theo. Hij vertelde me verhalen over zijn ontmoetingen met beroemde solisten uit vervlogen tijden, over de opera's die hij bezocht, de legendarische dirigenten met wie hij als Toonkunstkoorlid samenwerkte. Het was fijn om naar hem te luisteren, hij was een geboren verteller en mensentiefhebber. Dat laatste zag je als je hem met mensen zag praten en voelde ik als hij het met mij over mijn privéleven had, daar was hij oprecht bij betrokken.

Nu ben ik ineens twee Laceulles kwijt op het werk. Die ene zal nog wel eens binnenwandelen of bellen. De andere niet, die zal ik nu moeten missen, op het werk én op het koor. Het zal lang duren voor ik daaraan gewend zal zijn.

Jos van Waterschoot

Een klank kneden is magie

De herdenkingsconcerten met het Winnipeg Symphony Orchestra (WSO) in het kader van 75 jaar Vrijheid staan onder leiding van de chef van het WSO, Daniel Raiskin. Alle reden voor een nadere kennismaking.

Op een druilerige ochtend in februari ontmoet ik Daniel Raiskin in café Viotta van het Concertgebouw. Het is een moment van relatieve luwte in zijn volle programma. Na de opening van het seizoen in Winnipeg - met onder meer een gala met ster-sopraan Renée Fleming - volgden drukke maanden met concerten van Reykjavik tot Daejeon in Zuid-Korea. Hij is net terug uit Madrid, waar hij het Orquesta Clásica Santa Cecilia en Simone Lamsma dirigeerde met Tsjajkovski's *Vioolconcert in D-majeur* en Mahlers *Vijfde Symfonie*.

Raiskins muzikale loopbaan begon toen hij als zesjarige viool-lesser kreeg. Hij studeerde altviool aan het conservatorium van zijn geboortestad Leningrad en later in Freiburg. Daarnaast studeerde hij in Leningrad orkestdirectie bij Lev Savich en Mariss Jansons en volgde hij masterclasses bij onder meer Neeme Järvi, Jorma Panula en Milan Horvat. Na een solistische carrière als altviolist koos hij definitief voor directie. Na chef-dirigentschappen in onder andere Koblenz en Łódź is hij vanaf 2018 chef-dirigent van het WSO. Daarnaast is hij als gastdirigent verbonden aan vele orkesten. Al met al een internationaal bestaan. Toch brengt Raiskin een deel van zijn tijd door in Amsterdam. Hij woont hier al dertig jaar, sinds hij als jong musicus besloot de Sovjet-Unie te verlaten. Het is een episode die ter sprake komt in de recent verschenen verhalenbundel van Jan Brokken, *Stedevaart*.

“Met Jan Brokken raakte ik bevriend naar aanleiding van zijn

Daniel Raiskin

fantastische boek over de Russische concertpianist en cultheld Yoeri Egorov” vertelt Daniel Raiskin. “Het was eigenlijk mijn vrouw die mij erop attendeerde. We spraken Brokken na afloop van een lezing. We hadden het onder meer over mijn vader, muziekcriticus en Sjostakovitsj-kenner. Jan Brokken heeft toen mijn ouders in Sint-Petersburg opgezocht. Het is heel bijzonder dat dit verhaal door hem is vastgelegd.”

Dat verhaal belicht via Sjostakovitsj het leven van een muzikaal gezin in Leningrad in de voormalige Sovjet-Unie. Het beschrijft ook hoe Raiskin in 1990 tijdens een bezoek met een jeugdorkest aan Madrid besloot niet meer naar de Sovjet-Unie terug te keren. “Dat was natuurlijk een ontzettend moeilijke periode. Een tijd waarin een land, een heel systeem desintegreerde. Maar mijn besluit niet terug te keren stond niet op zichzelf. In de jaren 70 waren veel van onze Joodse vrienden en familieleden al geëmigreerd. En toen ik zelf in die situatie verkeerde... Voor mijn generatie was er geen enkel perspectief. Alles was onzeker. Er was een enorm vacuüm ontstaan. Oudere collega's en leerlingen gingen met tientallen tegelijk weg: een diaspora. In Nederland ontdekte ik al snel dat hier een flinke groep Russische musici zat, zoals Viktor Liberman, Dima Ferschtman en Lev Markiz. Mensen die dezelfde taal spraken, dezelfde muzikale traditie kenden en met wie ik bevriend raakte.”

In eerdere interviews sprak u vol bewondering over uw leermeesters in het toenmalige Leningrad. Hoe was het om u daar op die manier van los te maken?

Bij leermeesters denk ik niet aan leermeesters in strikt muzikale zin. Van belang zijn degenen die je mens laten worden, dat gaat verder dan je opleiding tot professional. Dat is iets blijvends. Wat dat betreft was Lev Savich zo iemand, een geweldige Russische dirigent, pedagoog en leider van het studentenorkest waarin ik zat. Hij vulde mij met ideeën over dirigeren en was beslissend in mijn overstap naar directie. Kennelijk zag hij een bepaald vuur in mijn ogen. Hij haalde mij uit het orkest en zette me op de bok, zo van ‘en nu jij’. Wat hij zag? Lef, overtuiging, maar ook: op het moment dat je zelf fysiek ervaart dat jouw gebaar, jouw gezichtsuitdrukking, jouw lichaamstaal invloed kan hebben op de vorming van klank, dan ben je verkocht. Het gevoel dat je een klank kan kneden, is magie. Dat gaat natuurlijk niet vanzelf. Achter ieder gebaar moet een idee zitten. Je doet iets wat het orkest kan vertalen en dan ontstaat die onbegrijpelijke verbinding. Dat is de kiem. Vervolgens moet je natuurlijk nog heel veel leren, met vallen en opstaan.

Een dirigent faciliteert. Je kan mensen nooit dwingen, maar wel een atmosfeer creëren zodat iedereen wil wat jou voor ogen staat. In de repetitiepraktijk betekent dat zeggen wat nodig is om musici een bepaald muzikaal probleem op te laten lossen. Want dat er een probleem is, hebben ze zelf al lang gehoord, misschien al lang vóór de dirigent het opmerkte. Dus je reikt de middelen aan, bijvoorbeeld: luister naar de puls in de lijn van de contrabas of de pauken, technische dingen. Maar het belangrijkste is natuurlijk dat je je bezetenheid en je

affiniteit met een stuk overbrengt. Er zijn werken die op zichzelf sterk zijn, andere stukken hebben wat meer nodig.

Is de *Messe Solennelle* van de jonge Berlioz zo'n stuk dat meer nodig heeft?

Ja en nee. Zo jong was hij niet, maar hij stond wel aan het begin van zijn carrière. Maar dat je er zoveel in hoort van zijn latere werken zoals *Benvenuto Cellini*, *Carnaval Romain* of de *Symphonie fantastique*, zegt wel iets over zijn talent. Zijn kennis over stemvoering was nog niet zover ontwikkeld dat alle noten vocaal goed liggen, maar dat geldt ook voor de *Missa solemnis* van Beethoven, een van diens latere werken en voor koor en sopraan waanzinnig moeilijk. Vergeet niet dat we Berlioz' stuk in onze tijd ook technisch anders benaderen. Bij Berlioz werd het hele altregister door manlijke altisten gezongen; in het orkest zat een natuurhoorn, en ga zo maar door. Misschien heeft het in vergelijking met bijvoorbeeld de *Symphonie fantastique* hier en daar een steuntje nodig, maar dat is niet wezenlijk anders bij andere stukken en andere grote componisten. Bij de keuze voor dit werk was het in ieder geval belangrijk dat Boudewijn, de artistieke staf van WSO en ik het geweldig vinden, meer dan de moeite waard om uitgevoerd te worden. Bovendien moest het aansluiten bij de rest van de programmering, in dit geval de *Vijfde Symfonie* van Beethoven. Verder moest het niet te lang zijn en niet alleen een herdenkend, maar ook echt een vierend karakter hebben. Dat laatste was trouwens ook expliciet een wens van de programmeurs van het Concertgebouw.

We voeren ook een nieuwe compositie uit van de Fins-Canadese componist Matthew Whittall. Hebt u vaker met hem gewerkt?

Nee, maar ik kende zijn naam wel. Ik werk veel in Finland, waar Whittall woont en doceert. Hij is vooral bekend om zijn koorwerken. *These Things Remain*, voor orkest, koor en bariton is ontzettend goed voor koor geschreven. De teksten zijn gebaseerd op *Rhyme and Reason*, een boekje dat ik toevallig aantrof in het Canadian War Museum. Het is gepubliceerd aan het einde van de Tweede Wereldoorlog en bevat gedichten van het slagveld, geschreven door Canadese soldaten en officieren. Die teksten vormen een mooie boog naar *In Flanders Fields*, het beroemde gedicht van John MacCrae over de Eerste Wereldoorlog. In het programmaboek nemen we daarnaast ook een gedicht op van Dionne Brand, een bekende hedendaagse Canadese dichteres die het voor de gelegenheid schreef. Met de repetities van *These Things Remain* begin ik binnenkort. Maar er zijn wel van die gekke kleine dingen die ook geregeld moeten worden. In Amsterdam hebben we een kleine notenratel gevonden, die Matthew Whittall zocht vanwege de typische klankkleur. Die ratel gaat nu eerst met mij mee naar Winnipeg voor de première, vervolgens reist hij weer mee terug naar Nederland.

Hoe staat u persoonlijk tegenover de cultuur van herdenken?

Herdenken heeft mijn inziens twee doelen: niet vergeten wat er is gebeurd én reflecteren op het waarom van die gebeurtenissen.

Het lijkt allemaal wel ver weg, maar de Tweede Wereldoorlog is nog maar kort geleden. In deze tijden van 'haatpredikers' en xenofobie moeten we actief bezig zijn om te zorgen dat we dit niet vergeten. Zeker nu de generatie die het zelf meemaakte, langzaamaan verdwijnt. Als musicus wil ik ook zoeken naar nieuwe manieren om jongeren te bereiken. Met het Residentie Orkest deed ik Sjostakovitsj' *Symfonie nr. 7*, ondersteund door filmbeelden van het catastrofale beleg van Leningrad, de dramatische gebeurtenissen waaraan Sjostakovitsj het stuk opdroeg. Dat kwam aan. Jongeren die ik erover sprak begrepen nu pas waar het over ging en konden zich het onvoorstelbare beter voorstellen. Wat dat betreft helpt het werken met tekst en koor natuurlijk ook. Het helpt om nog beter te bevatten wat in de noten tot uitdrukking wordt gebracht. Om ons ervan te doordringen dat we ons lot moeten grijpen, te doen wat we kunnen, ons blijven te verzetten wanneer dat nodig is. En de verhalen te blijven vertellen.

Saskia Cohen

Twee notenratels

Wie is wie

Tim Verdriet
tenor
lid sinds september 2019

Zong je in een ander koor?

Mijn 'koorcarrière' startte zo'n drie jaar geleden bij het Groot Concertkoor Amsterdam. Het was een leuke ervaring. Ik werd echter nieuwsgierig naar de basis van de Europese muziek, het Gregoriaans. Daarom heb ik vorig jaar gezongen bij de Schola Cantorum Amsterdam, in de Nicolaaskerk. Best intens, als je al psalmen zingend in zo'n devote ruimte voelt hoe tekst, geluid en ruimte kunnen samenvallen. Maar al snel miste ik de energie van een grote groep. *So here I am*. Ik speel daarnaast een klein beetje piano, maar alleen nog om de eigen partijen te oefenen.

Wat vind je leuk aan TKA? Is er iets wat je graag anders zou willen zien?

Ik ben onder de indruk van de zangkwaliteit van de koorleden, de discipline om thuis te oefenen en de drive tijdens repetities. Ik volg nu met een clubje bij Anne van Vlerken een leuke cursus Solfège waarvan ik veel opsteek. Van harte aanbevolen! Doe ook zoets, vooral als je het notenschrift niet beheerst. Anders is het toch als autorijden zonder de wegwijzers te begrijpen.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

Voor mijn zanglessen moet ik nu een *Folk Song* voorbereiden om uit het hoofd te zingen. Ik ben daarom nu bezig met het *Twentsch Volkslied* en ik merk dat ik steeds een brok ik mijn keel krijg als ik dan zing: 'Daar golft op de esschen het goudgele graan, doet 't snelvlietend beekje het molenrad gaan.'

Heb je – buiten het zingen – nog andere hobby's?

Ik vind het lekker om sportief bezig te zijn. In de winter betekent dat vooral trainen in de sportschool. Maar ook wel buiten (hard)lopen; ik heb net de Vondelparkloop gedaan. En straks weer: windsurfen op het IJmeer of Westeinder Plassen.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Het Japanse bedrijf waarvoor ik werk, ontwikkelt biotechnologische geneesmiddelen voor zeldzame ziekten. Het is mijn rol om de gemodificeerde eiwitten en hormonen die we maken voor Nederlandse patiënten met stofwisselingsziekten beschikbaar te maken.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

's Zomers ga ik vaak mee met Flottieljezeilen rond de Kornati-eilanden voor de kust van Kroatië. Dat is een groep van zo'n 200 deels ongerepte eilandjes in de Adriatische Zee. Zon, zee, wind en zeilen geven daar zo'n ideaal vakantiegevoel.

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Atlas Shrugged van Ayn Rand heeft een blijvende indruk op me gemaakt. In romanvorm omschrijft zij de waarde van volledige vrijheid voor mens en maatschappij en de enorm conformistische impact die bestaande denkwijzen en structuren kunnen hebben.

Vertel eens iets verrassends over jezelf?

Vorig jaar dacht ik het windsurfen naar een *next level* te brengen, op open zee bij Fuerteventura. De branding kwam ik wel door en ook de golflag bij het begin van een koraalrif, maar toen ik een heel eind verder wilde keren, lukte dat niet en belandde ik in het water. Met metershoge golven kwam ik niet meer op mijn board en ik ben er uiteindelijk als een soort drenkeling uitgevist door een reddingsbootje...

Wanneer ben jij het meest in je element?

Alles wat ik doe, doe ik het liefst met volledige aandacht.

Heb je een motto?

Ik niet, maar de Jezuiten wel: *Ad Maiorem Dei Gloriam*.

Bevrijdingsconcerten: betekenisvol en emotioneel

In 2020 viert Nederland 75 jaar bevrijding. Het Winnipeg Symphony Orchestra (WSO) draagt bij aan deze bijzondere viering en herdenking door samen met ons koor zeven concerten in zeven dagen te geven in zeven verschillende plaatsen in Nederland en België. Trudy Schroeder, directeur van WSO, licht toe hoe het zo is gekomen.

Trudy Schroeder

Hoe kwamen jullie op het idee van deze herdenkingsconcerten?

WSO heeft een traditie met het organiseren van speciale projecten die mensen met het orkest en met elkaar verbinden. Zo hebben we dit jaar een project bij de 150ste verjaardag van de provincie Manitoba, waar Winnipeg de hoofdstad van is. Het idee om een project op te zetten rond 75 jaar bevrijding kwam van twee oorspronkelijk Nederlandse bestuursleden. Het zou het orkest met Nederland verbinden. Er zijn vanuit de oorlog veel connecties tussen Canada en Nederland, en in het bijzonder tussen Manitoba en Nederland. In Manitoba waren in de oorlog trainingsbases voor de luchtmacht. Airborne-divisies uit Winnipeg en omgeving speelden in de bevrijding van Nederland een belangrijke rol. Soldaten van ons hebben hun leven gegeven voor de overwinning. Dat leek ons allemaal een heel belangrijk en betekenisvol project, zowel voor Manitoba als voor Nederland. Emotioneel ook: deze 75ste herdenking is waarschijnlijk de laatste waar zowel uit Canada als uit Nederland nog veteranen bij aanwezig zijn die meegevochten hebben.

Hoe werkten jullie het plan uit?

Als eerste benaderden we het 4 en 5 mei-comité in Nederland, maar dat had geen resultaat. Toen moesten we een andere ingang zoeken. Door mijn dochter Nina was ik een keer bij de *Matthäus Passion* van jullie koor geweest. Dat was prachtig. Ik mailde Boudewijn met de vraag of hij interesse had om dit project met ons uit te werken. Die was meteen enthousiast. vervolgens benaderde Daniel Raiskin het Concertgebouw met het voorstel om een concert te geven op 4 mei met een lokaal koor en een Canadees orkest. Het Concertgebouw ging daarop in.

Zeven concerten, hoe kregen jullie dat voor elkaar?

Voor één concert ga je die reis niet aan met zo'n groot gezelschap. We dachten aan nog twee of drie concerten op verschillende plaatsen in Europa, maar dat werd te ingewikkeld en te duur. Toen besloten we ons tot Nederland te beperken. We schreven dus Nederlandse concertzalen aan met het aanbod een programma te verzorgen in het kader van 75 jaar bevrijding. We gaven ze de keuze tussen alleen een orkestprogramma met eventueel piano- of violsolisten of een programma met orkest en (Nederlands) koor. Allemaal wilden ze orkest én koor. We treden nu op in zes zalen in Nederland en in één in Antwerpen. Dat is ook mooi: dit werk van Berlioz, dat jaren kwijt was, is in 1991 in Antwerpen gevonden. Nu komt het daar dus terug.

Bij verschillende concerten zijn nog bijzondere evenementen. In het Amsterdamse concert wordt een documentaire vertoond over de Canadese rol in de bevrijding en na afloop is er een receptie. In Rotterdam is voorafgaand aan het concert op 5 mei een galadiner voor ambassadeurs en politici. Het concert in Utrecht komt live op de Nederlandse radio. De koninklijke familie is voor dat concert uitgenodigd. Het worden gedenkwaardige concerten.

Zo'n project kost veel geld. Waar komt dat vandaan?

Een van de WSO-bestuursleden is ook lid van de raad van com-

missarissen van Rabobank in New York. Zo kregen we de Rabobank als sponsor. Maar de grootste sponsor is de Canada Council for the Arts, die individuele kunstenaars en groepen ondersteunt om hun kunst aan de wereld te tonen. Zelf hebben we een programma opgezet waarin lokale bedrijven onze musici kunnen adopteren voor \$ 5.000. Dat kan één orkestlid zijn, of twee, of een kwartet. Zo ontstaat een persoonlijke relatie en verbinden we mensen met elkaar. We doen ook aan 'culturele diplomatie': we hebben politici – onder meer premier Justin Trudeau – en ambassadeurs benaderd om het project te steunen en mee te gaan naar Nederland. Hun bezoek kan deuren openen voor handel of nieuwe contacten. Verder hebben we een reisbureau gevraagd om een toeristisch arrangement te verzorgen voor mensen die het concert in Nederland willen meemaken. Zo gaan er nu al bijna 100 mensen mee naar Nederland. Daar zitten bijvoorbeeld kinderen bij van soldaten die in Nederland gevochten hebben en die hun vaders daarmee herdenken.

De fondsenwerving is normaal gesproken best lastig, maar voor dit project ging het goed. Iedereen vindt het een mooi initiatief en begrijpt waarom we dit willen doen. Het is een goede manier van herdenken: we hebben veel levens verloren, maar ook de vrijheid herwonnen.

Hoe is het programma gekozen?

Eigenlijk wilden we *War Requiem* van Benjamin Britten doen. Heel mooi en toepasselijk, maar ook erg moeilijk voor een koor. Bovendien is het te lang voor het 4 mei-concert in het Concertgebouw, want dat begint pas om kwart over negen. Berlioz' *Messe Solennelle* was beter haalbaar, maar dat heeft niet echt raakvlakken met oorlog en bevrijding. Daarom hebben we een Canadese componist gevraagd een werk te schrijven speciaal voor deze herdenking: Matthew Whittall. Hij zette gedichten die soldaten in de Tweede Wereldoorlog schreven op muziek.

Jullie brengen ook de Winnipeg Singers mee. Wie zijn dat?

De Winnipeg Singers zijn een koor met 30 professionele zangers van wie er 20 meekomen naar Nederland. Het oorspronkelijke idee was een volledige uitwisseling van koren: TKA naar Canada en de Winnipeg Singers naar Nederland. Maar voor jullie koor lukte dat niet, omdat het te duur was en veel mensen geen vrij konden nemen van hun werk. De Winnipeg Singers wilden heel graag meedoen en vormen een versterking van jullie koor in alle stemgroepen.

En voor de toekomst blijft onze uitnodiging staan: jullie zijn van harte welkom om naar Canada te komen en daar een project met ons te doen!

Marjolein Zinkstok

De 165

Op 21 mei 1942 ontvingen de toen 311 leden van Toonkunstkoor Amsterdam een brief van het bestuur. Het koor had zich aangesloten bij de Nederlandsche Bond van Zangverenigingen en daarmee waren alle koorleden automatisch lid geworden van de Nederlandsche Kulturkamer. Onder toezicht van de NSB mochten de koorleden hun zangkunsten blijven vertonen. Het Toonkunstkoor onderwierp zich daarmee aan de eisen en richtlijnen van de bezetter.

De bezetting duurde toen al ruim twee jaar en de sfeer in de stad werd steeds grimmiger. Het aantal vrijheidsbepalende maatregelen nam met de dag toe en voor de Joodse medeburgers was deelname aan de samenleving haast onmogelijk geworden. Ze werden overal van uitgesloten en op 2 oktober 1941 hadden ze hun lidmaatschap van het koor moeten opzeggen. Intussen werden steeds grotere aantallen Joden opgepakt en afgevoerd.

Voor de 311 mensen die op 21 mei 1942 nog lid waren van Toonkunstkoor Amsterdam, was de wekelijkse repetitie op de vrijdagavond een van de weinige lichtpuntjes in een donkere tijd. Ondanks problemen met het openbaar vervoer en de onverlichte straten bleven de koorleden trouw naar de repetities komen. Ze waren allang blij dat ze überhaupt konden blijven zingen. Het interview in de Telegraaf waarin Mengelberg zei dat hij champagne had gedronken bij de Duitse invasie van Nederland, de recensie in het Nationale Dagblad waarin de laatste opvoering van de *Negende Symfonie* van Beethoven werd geprezen als een vertolking van de Germaanse volksgeest, ja zelfs de uitsluiting van de 17 Joodse koorleden: ze hadden het allemaal voor lief genomen. Zolang ze maar konden blijven zingen...

Maar met de brief die op 21 mei 1942 werd rondgestuurd, veranderde er iets. De koorleden werden voor een keuze geplaatst: lid blijven en daarmee impliciet goedkeuring geven aan het nazibeleid, of het lidmaatschap opzeggen. Wie het lidmaatschap opzegde, nam op relatief eenvoudige en veilige manier afstand van het nazibeleid. Het koorbestuur hoopte dat veel leden dat zouden doen.

Van de 311 koorleden besloten er 165 hun lidmaatschap niet te verlengen. Sommigen lichtten hun besluit per brief toe, maar de meesten vertrokken met stille trom. De overgebleven 156 koorleden bleven concerten opvoeren onder leiding van Mengelberg, die er geen moeite mee leek te hebben om voor rijkscommissaris Seyss-Inquart op te treden en het werk van zijn oude vriend Mahler in de ban te doen. In elk oorlogsjaar – op 1945 na – werd de *Matthäus Passion* traditiegetrouw opgevoerd, al werd het steeds moeilijker om voldoende versterkers te vinden. In de pers werd gesproken van het ‘verzwakte’, het ‘steeds krimpende’ en het ‘zeer gedecimeerde’ Toonkunstkoor. Logische kwalificaties voor een koor waar de Joodse leden gedwongen waren te stoppen en waar de helft van de overige leden uit onvrede over het nazibeleid niet langer lid wilde blijven.

Daan Nijssen

Bron: Hofman-Allema, G. (2005). *Geestdrift & muzikale zin: Geschiedenis van het Amsterdamse Toonkunstkoor 1828-2000*. Amsterdam, De Berk

Een uitvoering van de *Matthäus Passion* door Toonkunstkoor Amsterdam en het Concertgebouworkest olv Willem Mengelberg

In de stemming

Steun gezocht voor kunstprojecten van Rosalind George

CD

Sinds ik gestopt ben met lesgeven, ben ik bezig een aantal kunstprojecten te verwezenlijken. Het eerste project was een cd met Ierse folksongs, a capella gezongen. Die cd is nu klaar. Op YouTube staan twee tracks als teasers: *Sally Gardens* en *Shores of Lough Bran*. De tracks zijn ook op Spotify te beluisteren.

De cd is voor € 10 te koop en dan heb je iets heel bijzonders: zie de *comments* op YouTube en op Spotify. Je krijgt korting als je meer dan één cd koopt, als je jonger bent dan 27 jaar of ouder dan 72.

Met de opbrengst van de cd-verkoop wil ik mijn volgende projecten bekostigen: een film, een Solo Art Expositie en een boek van mijn kunst.

FILM

In de film die ik ga maken, combineer ik zang en kunst. Het wordt een arthouse film à la Agnes Varda, met mijn werk als hoofdrolspeler. Ik zoek een aantal koorleden die mee willen werken aan de film. Dat kan als figurant, als cameraman/vrouw of als helpende hand bij het digitaliseren van de film.

KUNSTBOEK

Iedereen die meewerkt, krijgt een gesigneerd kunstboek en wordt uitgenodigd voor de première. Het gaat mij er vooral om dat mijn werk wijd verspreid wordt. Ik verkoop het niet, want ik beschouw mijn kunst als deel van mijzelf, als mijn kinderen!

Voor meer informatie, bestellingen of leuke ideeën heb ik een apart e-mailadres voor mijn projecten:
Rosart2020@hotmail.com

Bedankt alvast en lieve groet,
Rosalind

Wie is wie

Sian Lien Oh
sopraan
lid sinds januari 2005

Zong je in een ander koor? Doe je nog iets anders met muziek?

Als kind speelde ik (klassiek) piano. Tijdens mijn studententijd had ik geen piano en leerde ik van een studiegenoot gitaar spelen. Ik vond het nog leuker om daarbij te zingen. Via een cursus stemvorming ontdekte ik meerstemmig koorzingen, waarna ik bij diverse kleine koren terecht kwam (lichte muziek en klassiek) en bij een grootkoor van CREA, tot ik in 2005 TKA ontdekte.

Wat vind je leuk aan TKA? Is er iets wat je graag anders zou willen zien?

Het gevarieerde repertoire (oud tot hedendaags), het enorme voorrecht met professionele orkesten en musici op te treden in bijzondere concertzalen, de leuke medekoorleden, de ambitie van Boudewijn te sleutelen aan zang-/koorkwaliteit.

Wat liever anders? Ik vind a capella zingen met zo'n groot (amateur)koor heel moeilijk. Wanneer het niet helemaal lukt (erg zakken, niet zuiver, te geforceerd), vind ik dat best wel frustrerend.

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bij gebleven? En welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Met Reinbert de Leeuw in mijn achterhoofd denk ik de laatste tijd vaak terug aan de *Gurrelieder*. Maar ook vond ik Verdi in Duisburg een leuk avontuur, met logies in een gastgezin. Is het *Gloria* van Vivaldi zingbaar voor TKA? Ik houd van studeren op coloraturen en koorfuga's en het duet voor twee sopranen vind ik ook erg mooi.

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Mijn voorkeuren wisselen nogal door de jaren. Op mijn vocale lijstje stonden Cecilia Bartoli, Emma Kirkby, Matthias Goerne, Andreas Scholl. Ik heb geen echte favoriet. Nu ben ik al een tijdje in de ban van Nuria Rial, een Catalaanse sopraan. Binnenkort ga ik haar zien en horen in Tivoli Vredenburg.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

Er is zoveel moois, maar als ik er nu één moet noemen kies ik voor *Nacht und Träume* van Schubert, met prachtige donkere pianobegeleiding en een mooie melancholische melodielijn; je voelt een droom over de duisternis van de nacht zweven. Luister je dit liggend met gesloten ogen, dan zweven je gedachten en gevoelens op een fundament van ademhaling en hartslag ('stille Brust').

Heb je – buiten het zingen – nog andere hobby's?

Yoga, wandelen, museumbezoeken, ik maak graag verre reizen en ik mag graag Spaans leren en spreken (en het liefst in een combi).

Wat doe je in het dagelijks leven?

Mijn beroep is specialist ouderengeneeskunde en ik werk in een heel mooie gezondheidszorgorganisatie in Noord-Holland-Noord, waarin we mensen met geheugenproblemen en dementie, die thuis wonen, en hun naasten optimaal begeleiden en ondersteunen. Daarnaast doceer ik bij de Opleiding casemanagement dementie op de VU aan verpleegkundigen.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Ik ga niet vaak naar eenzelfde vakantiebestemming, behalve naar steden zoals Madrid en Londen. Maar de mooiste, leukste bestemmingen waren Cuba, Peru, Tibet, India, Mongolië, Bhutan (ik vergeet er vast nog wel een paar).

Vertel eens iets verrassends over jezelf

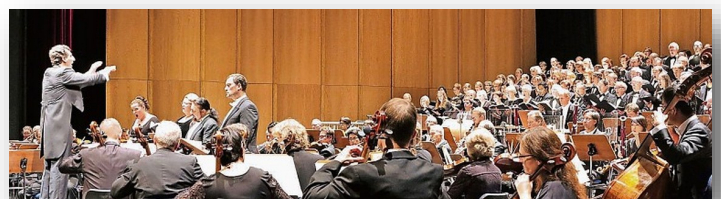
Ik ben een enorme fan van *Wie is de Mol* en kijk het programma sinds 2004. Toen ik net terug was van Bali, zag ik Yvon Jaspers over Bali rennen op tv. Ik houd van ingewikkelde puzzels, avontuurlijke spellen en verre bestemmingen. Onlangs ging ik voor het eerst naar een escape room. Superleuk en spannend, dan word ik heel fanatiek!

Met wie zou je weleens een borreltje willen drinken?

Margriet Vroomans, presentatrice van De ochtend van 4, mijn dagelijkse kost in de auto op weg naar werk. Ze hoort een beetje bij mijn leven, heeft een prettige stem en komt integer, welbespraakt en veelzijdig over. Ze zingt zelf ook, dus ik zou haar wel willen vragen wat ze graag zingt en dan nodig ik haar natuurlijk uit voor een TKA-concert.

Wanneer ben jij het meest in je element?

Als ik na een drukke werkdag een afspraak heb en me per fiets door Amsterdam verplaatsen kan. Zelfs van een kort ritje van 10 minuten van mijn huis naar het Concertgebouw krijg ik een glimlach op mijn gezicht. Het voelt zo rijk en vrij om je makkelijk te kunnen bewegen door een dynamische en overzichtelijke stad.

Uitvoering van het Requiem van Verdi olv dirigent Giordano Bellincampi in het Theater am Marienfor in Duisburg

Herkansing voor onschuldige kinderen

Frans Moors

Als in december 1991 organist Frans Moors in een Antwerpse kerk aan het Hendrik Conscienceplein op zoek is naar de bladmuziek van Mozarts *Krönungsmesse*, doet hij een opmerkelijke vondst. In een oude kist bij het orgel stuit hij op een exemplaar van een mis van Berlioz, een werk dat hij niet kent. Hij wil er meer van weten en raadpleegt Berlioz' memoires.

Hierin schijft Berlioz: "Ik kon er niet omheen: mijn mis is niets waard. Dus heb ik hem verbrand, op het *Resurrexit* na, waar ik vrij tevreden over ben." Moors concludeerde dat hij een niet-verbrand exemplaar van de *Messe solennelle* te pakken had. Een zeer belangrijke ontdekking, al blijkt later dat ditzelfde manuscript in 1964 ook al eens werd gesignaleerd, maar weer werd weggelegd uit gebrek aan interesse: Berlioz was toen niet in de mode.

Berlioz was twintig jaar toen hij in 1824 de *Messe solennelle* componeerde. Daarvóór was hij minder dan een jaar student medicijnen. Hij stopte ermee uit pure afkeer, tot groot ongenoegen van zijn vader. Hij werd leerling van Jean-François Lesueur, in die tijd een van de meest eminente componisten en docenten van Frankrijk. Lesueur introduceerde Berlioz bij de eveneens jonge Masson, kapelmeester van de Parijse Église Saint-Roch, vlakbij de Tuilerieën. Die vroeg Berlioz een mis te schrijven ter gelegenheid van het Feest van de Onschuldige Kinderen op 28 december, de dag waarop de kindermoord van Bethlehem wordt herdacht. Berlioz was bijzonder verheugd over Massons belofte van een honderdkoppig orkest en een nog groter koor voor de uitvoering van de mis. Groot was echter de teleurstelling toen bij de repetitie maar een fractie van de beloofde musici kwam opdagen. De situatie werd ronduit rampzalig toen op die repetitie bleek dat de rondgedeelde partituren vol fouten stonden; geen kruisen en mollen waar die moesten staan, ontbrekende rusten, ontbrekende maten. Berlioz rapporteerde in zijn memoires, niet zonder dramatiek, dat hij "de martelingen der verdoemden" leed. De uitvoering werd afgezegd.

Hierna herschreef hij de mis en ging hij op zoek naar fondsen die een nieuwe uitvoering mogelijk moesten maken. Het leek te gaan lukken op het Feest van het Heilige Hart (10 juli, 1825). En nu ging het gelukkig goed. Volgens de memoires werd het stuk uitstekend uitgevoerd door de 150 musici. Berlioz speelde zelf de tamtam en wel met zo'n kracht dat de twee slagen in het *Resurrexit* de hele kerk deden schudden. Hij ontving na de uitvoering van alle kanten felicitaties. De woorden van Lesueur spreken boekdelen: "Laat me je omhelzen. Jij wordt geen dokter of apotheker - ik zweer het - maar een grote componist. Je

bent een genie. Ik zeg het omdat het waar is. Er zijn te veel noten in je mis, je hebt je laten gaan, maar onder die stortvloed aan ideeën treft elk effect doel, ieder beeld is raak. Het had een onbeschrijfelijk effect en dat werd door iedereen gevoeld. Als we dit niet in een kerk hadden opgevoerd, zou je drie of vier rondes applaus hebben ontvangen."

De pers was unaniem in haar lof. Het *Gloria*, het *Crucifixus* en het *Resurrexit* werden met name geroemd. Volgens sommigen hield de mis een belofte in voor nog beter werk. En zo was iedereen enthousiast over de *Messe solennelle*. Iedereen behalve Berlioz. Die klaagde: "Ik besef hoeveel werk ik nog moet verrichten. Ik heb veel fouten gemaakt, die de meesten niet hebben gezien. Maar ik zie ze wel en ik zal mijn best doen om ze volgende keer te vermijden." En die volgende keer kwam er. Berlioz dirigeerde zelf en opnieuw vond men het prachtig.

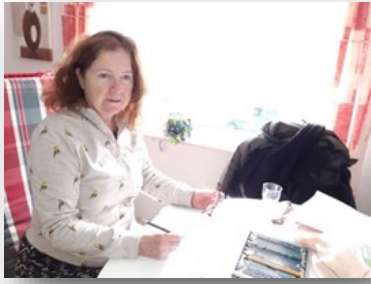
Ergens in 1827 besloot Berlioz ondanks al die lof de mis te verbranden. Of dat echt is gebeurd, weten we niet. In zijn memoires noemt hij veel stukken die hij zegt te zullen verbranden. Zoveel van die stukken zijn later teruggevonden, dat iemand ooit heeft opgemerkt dat 'verbranden' in Berlioz' vocabulaire eigenlijk 'goed bewaren' betekent. Hij had een stapel manuscripten van muziekstukken die hij aan vrienden en bekenden waggaf. De *Messe solennelle* kwam via een bevriende violist uit Antwerpen in de bekende eikenhouten kist terecht.

Berlioz was ook helemaal niet van plan om de mis integraal weg te doen en te vergeten. Het was al vóór 1991 bekend dat het *Resurrexit* de brand had 'overleefd' en voortleefde in het *Requiem*. Nu we de hele partituur hebben, blijkt dat Berlioz meer stukken uit de mis heeft gerecycled. Zo is het *Agnus Dei* terug te horen in het *Te Deum*, wordt het *Gloria* gebruikt in *Benevenuto Cellini* en keert het *Kyrie* in het *Requiem* terug.

Bart Garssen

De partituur van de *Messe Solennelle* op de kist waarin hij werd gevonden

Wie is wie

Rosalind George
alt
lid sinds september 2015

Ik kom uit Oxford, Engeland, maar voel mij meer Celt dan Engelse (Ierse moeder). Sinds 1981 woon ik in Amsterdam. Eigenlijk kwam ik voor twee weken, maar ik werd verliefd op de stad en op mijn man. Het enige wat ik echt mis, is het natuurschoon van de English Countryside.

Zong je in een ander koor? Doe je nog iets anders met muziek?

Vanaf mijn vijfde jaar heb ik in koren gezongen. Mijn eerste optreden was op de basisschool. Ik vroeg de juf of ik een liedje mocht zingen. Dat mocht en het leverde mij alle hoofdrollen op van alle concerten en musicals op de basisschool. Zingen is net zo belangrijk voor mij als ademen. Als kind wou ik altijd naar de kerk. Mijn ouders hoopten dat ik non zou worden, maar het ging mij alleen om de kans te kunnen zingen. Voordat ik bij TKA kwam, heb ik allerlei soorten muziek gezongen.

Wat vind je leuk aan TKA?

Een uitdagend repertoire, professionele aanpak met dirigent, orkesten, podia en niet te vergeten een hele leuke club koorleden. Ik heb mij vanaf de eerste repetitie helemaal thuis gevoeld. Het voelt als een grote familie, zoals ik thuis had.

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bij gebleven? En welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Moeilijk om te kiezen. Het eerste optreden in het Concertgebouw, in het voorprogramma van het Nederlands Kamerkoor, allerlei prachtige stukken a capella gezongen, de eerste keer *Matthäus* waarbij de tranen langs mijn gezicht liepen, zo prachtig vond ik het. Verder het programma van Wim Henderickx - *Visioni ed Estasi*. De *Vespers* van Sergej Rachmaninov zou ik heel graag in zijn geheel uitvoeren. Ik was het wekenlang aan het beluisteren op mijn mp3.

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Een favoriete componist: Mozart, met bijvoorbeeld het wonderschone *Ave verum corpus*, dat ik voor het eerst zong op zevenjarige leeftijd. Ik was helemaal verkocht!

Heb je – buiten het zingen – nog andere hobby's?

Mijn man speelt ukelele en wij hebben bijna dagelijks mini-concertjes met z'n tweetjes thuis. Erg gezellig. Pilates, arthouse films (ik ben al 10 jaar Cineville-lid), schilderen, wandelen, fietsen, lezen. Filmtip: *Honeyland*, over de laatste vrouwelijke imker in Macedonië. Prachtig.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Ik was jarenlang met heel veel plezier docent Beeldende Vorming, maar ik ben kortgeleden gestopt met lesgeven. Ik houd me tegenwoordig bezig met allerlei kunstprojecten, een cd, een boek, een film en een website.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Meestal maken we een fietskampeertocht ergens in Europa. Tegenwoordig volgen we dan vaak de loop van een rivier, zodat je niet zoveel klimpartijen hebt.

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Het Verborgene Leven van Bomen van Peter Wohlleben. Dat boek gaat erover dat bomen met elkaar communiceren en elkaar zelfs helpen. Na het lezen ga je heel anders naar bomen kijken.

Vertel eens iets verrassends over jezelf of iets waar je trots op bent

Ik heb een paar jaar terug een Master Kunstgeschiedenis gehaald met de Hollandse Gouden Eeuw en Rembrandt als mijn specialisme. Mijn masterscriptie was: *Rembrandts Masters Re-evaluated*. Ook heb ik net een debuut-cd gemaakt. Verder debuteerde ik als zanger in de arthouse film *The Mozart Bird* van Ian Kerkhof. *Toeval bestaat niet!*

Ik ben trots op mijn vader die als onderdeel van het elitekorps Green Berets heeft geholpen bij de bevrijding van Nederland, o.a. Nijmegen.

Met wie zou je weleens een borreltje willen drinken?

Willem de Kooning, die mij in mijn werk heeft beïnvloed. Ik was speciaal naar New York gegaan om de bijzondere lichtval, die kenmerkend is voor zijn werk, zelf te ervaren. Ik zou het daar met hem over willen hebben.

Wanneer ben jij het meest in je element?

Als ik op een podium sta - het liefst in het Concertgebouw - als ik aan het zingen ben of als ik op de fiets zit natuurlijk.

Heb je een motto?

Carpe diem.

Om te janken zo mooi

Muziek is emotie. Iedereen kent het wel, dat je elke keer weer een brok in de keel krijgt van een bepaald muziekstuk of er tot tranen toe door geroerd wordt. Vaak zit er een verhaal achter.

Er is één stuk dat mij al jaren ontroert en dat een kleine maar toch prominente plaats inneemt in de hersenpan. Ik leerde het kennen in de jaren negentig en heb het sindsdien gekoesterd. Een paar keer per jaar draai ik het. Het is track 8. Na de 4'20" dat het stuk duurt, haal ik de cd uit de speler en berg ik de cd weer weg.

Ik weet nog goed hoe ik het heb leren kennen. In het radioprogramma dat ik verzorgde, was een gast op bezoek die een aantal opera-opnamen liet horen, waaronder deze. De gast heette Ronald de Leeuw, directeur van het Van Goghmuseum en een operakenner. Het viel me op dat hij zowel vóór als na de opname langdurig moest bellen. Niet veel later las ik in de krant dat De Leeuw directeur van het Rijksmuseum was geworden. Die telefonades hadden daar zeker mee te maken gehad. Die radio-opname moet rond 1995 zijn geweest.

De aria waarover het hier gaat, heb ik nooit in een andere versie gehoord dan deze. Ik wil ook eigenlijk geen andere horen. Het zou de 'magie' weleens kunnen doorbreken. Andere uitvoeringen zijn sowieso minder. Dat kan niet anders.

Sena Jurinac was een lyrisch sopraan, geboren in 1921 in Travnik in het voormalige Joegoslavië. Ze overleed in 2011. Grote faam kreeg ze met haar rollen in opera's van Mozart en Richard Strauss (*Fiodiligi, Donna Elvira, Octavian*).

Die opnamen heb ik nooit beluisterd. Voor mij blijft ze de zangeres die in 1950 op onnavolgbare wijze het *Wiegelied* uit *De Kus* (Hubička) van Smetana opnam. Het begeleidend orkest was The Philharmonia Orchestra onder leiding van Warwick Braithwaite. Ik heb er niets op tegen als deze aria wordt gedraaid als ik, met de houten jas aan, voorgoed wordt weggedragen. Maar of ik dan lig te janken omdat het zo mooi is, is nog maar de vraag.

Stef Lokin

Deze opname is te beluisteren op YouTube

Brahms-concert op 1 februari 2020

De kaartverkoop ging in het begin niet zo hard, maar uiteindelijk zat de Dominicuskerk op 1 februari bomvol. Het publiek hoorde een mooie uitvoering van Ein deutsches Requiem. Luister nog even naar een klein fragment uit deel 6 (met dank aan Bart de Boer)

Wie is wie

Saskia Fonds
alt
lid sinds mei 2013

Zong je in een ander koor? Doe je nog iets anders met muziek?

Voordat ik bij het Toonkunstkoor kwam, heb ik gezongen in het Bachzaalkoor, in het projectkoor van Martine Kox, in een klein ensemble van 16 zangers genaamd PODEVJIN, in het Russisch-Orthodoxe koor Oktoich, en in het Brabant Koor. Met al deze koren ben ik inmiddels gestopt, behalve bij het Brabant Koor: daar sta ik nog in een kaartenbak. En ik zing nog wel regelmatig in het kerkkoor van de Russisch-Orthodoxe kerk van Amsterdam bij de diensten.

Wat vind je leuk aan TKA? Is er iets wat je graag anders zou willen zien?

Ik vind het fijn dat we veel concerten hebben. Hoe meer hoe beter, wat mij betreft. En hulde aan Boudewijn die ervoor zorgt dat we altijd fijne repetities hebben en mooie concerten. Van de dirigenten met wie ik heb gezongen in koren, staat hij voor mij eenzaam aan de top. Wat beter kan, is misschien dat meer mensen betrokken worden bij allerhande klussen die gedaan moeten worden om het koor draaiende te houden.

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bij gebleven? En welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Mijn eerste *Matthäus Passion* in het Concertgebouw heeft diepe indruk op me gemaakt. Maar oké, dat went. En als ik nu op alles terugkijk en er eentje moet kiezen, dan vind ik de uitvoering van *Missa Criolla* in Paradiso het allerleukste wat we tot nu gedaan hebben sinds ik bij het TKA zit. (Gloria Dios....)

Ik had een verlanglijstje van te zingen werken toen ik op het koor kwam. Daarvan is een aantal reeds in vervulling gegaan. Wat ik nog nooit heb gedaan en heel graag zou willen zingen is *Petite Messe Solennelle* van Rossini en de *Hohe Messe* van Bach.

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Ik ben in de bevoorrechte omstandigheid dat mijn geliefde, Maria de Moel, zangeres is. Natuurlijk ben ik fan van haar en delen we onze liefde voor muziek en zangkunst. Maria Callas was geweldig natuurlijk. En ook Pavarotti: sinds ik de documentaire over zijn leven heb gezien, ben ik verliefd op hem. Ach, er zijn zoveel grote sterren.... Sinds ik in de opera Anita Rachvelishvili (een Georgische) heb horen zingen, ben ik fan van haar. Onthoud die naam: wat een stem!

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

Ik heb niet één bepaald lied in mijn hoofd. Momenteel storten Jeske en ik ons samen op zangles op een duet van Händel (*Tanti strali*). Ik had dat uitgekozen omdat ik dat al sinds jaren zo mooi vind.

Heb je – buiten het zingen – nog andere hobby's?

Niet echt. Ik heb mijn handen vol aan het zingen en naast mijn werk en mijn kleinkinderen blijft er niet veel vrije tijd meer over.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Ik ben advocaat. Mijn praktijk bestaat uit strafrecht, familie-recht en psychiatrie. Ik sta cliënten bij voor wie een rechterlijke machtiging wordt verzocht tot verplichte zorg, zoals een gedwongen opname en medicatie.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Ik vind vakantie far overrated. Ik geniet erg van gewoon thuis zijn, zeker sinds ik in Castricum woon en een tuin heb en natuurgebied om me heen. Verre reizen zijn aan mij niet besteed. Vroeger ging ik met de kinderen kamperen in Frankrijk en zonder de kinderen druivenplukken. Frankrijk is een heerlijk land. Deze zomer willen Maria en ik naar Denemarken en Zweden gaan: over THE BRIDGE naar Malmö rijden.

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

Het wetboek van strafrecht, haha, geintje. Ik heb de laatste tijd weinig tijd gehad om te lezen. Ik ben begonnen in *De meeste mensen deugen* van Rutger Bregman.

Vertel eens iets verrassends over jezelf?

In 2003 zijn we met het koor Oktoich gevraagd om een tentoonstelling van de Stroganoffs te openen in de Hermitage in Sint-Petersburg. We stonden op de beroemde Jordaantrappen van de Hermitage te zingen en een van de VIP-gasten was Catherine Deneuve. Later kwamen we haar ook tegen bij een balletvoorstelling in het Mariinski theater. Gergiev dirigeerde en kwam volgens goed gebruik te laat: na de pauze.

Met wie zou je weleens een borreltje willen drinken?

Met Jezus, en dan zou ik hem willen vragen wat hij vindt van alle dogma's die door verschillende kerken zijn ontwikkeld. Met name die over homoseksualiteit.

Wanneer ben jij het meest in je element?

Heel truttig misschien: als ik met mijn kinderen en kleinkinderen ben. Dan voel ik me heel gelukkig.

Heb je een motto?

Ik quote dat van Pippi Langkous wel eens: "Ik heb het nog nooit gedaan, dus ik denk dat ik het wel kan." Maar dat is dan uiteraard vooral om mezelf moed in te praten...

Wie is wie

Harald Miedema
bas
lid sinds januari 2019

Zong je in een ander koor? Doe je nog iets anders met muziek?

Ik heb vanaf 2010 in het Toonkunstkoor Leiden gezongen. En als jongen twee jaar achter elkaar in de *Matthäus Passion* in de Oosterpoort in Groningen. Verder speelde ik vroeger tenorsaxofoon in een bigband en in een rockbandje en later speelde ik wat akkoordjes mee op keyboards in een jazzbandje.

Wat vind je leuk aan TKA? Is er iets wat je graag anders zou willen zien?

Ik ben in eerste instantie naar TKA gekomen voor de *Matthäus Passion* en die ervaring was prachtig. Maar toen ik kennismakte met het overige gevarieerde programma, werd mijn enthousiasme alleen maar groter. Ook is het fijn om met heel goede orkesten te werken; dat geeft nog een extra boost aan de uitvoeringen. Ik vind het heel mooi dat we in TKA een hoog niveau nastreven en tijdens de repetities aandacht besteden aan vele details die de koorzang mooier maken, zoals zuiverheid, klankkleur, uitspraak en expressie. Boudewijn is erg inspirerend als dirigent, Arjen verzorgt fijne pianobegeleiding en Fiona brengt op haar beeldende wijze net weer wat andere details naar boven. De mensen in het koor zijn erg leuk en de sfeer is open en hartelijk. Dus allemaal pluspunten!

Ik heb eigenlijk geen verbeteringsuggesties.

Welk concert, waaraan je meewerkte, is je het meest bijgebleven? En welk stuk zou je (nog eens) willen zingen?

Natuurlijk mijn eerste *Matthäus Passion* op Goede Vrijdag in het Concertgebouw Amsterdam. Maar ik kan meteen zoveel andere prachtige momenten noemen, zoals de recente Brahms-uitvoering, de Mozart-voorstellingen in het De la Martheater en het verregende openluchtconcert in Bloemendaal. De *Matthäus Passion* zing ik graag nog een keer. Maar ook *Ein deutsches Requiem* van Brahms zou ik zo weer willen doen.

Heb je een favoriete vocalist, instrumentalist of orkest?

Niet echt, want er zijn zoveel mooie zangers te beluisteren. Wat betreft baritons heb ik bij de Nationale Opera in Amsterdam onlangs een geweldige vertolking van *Nabucco* gezien door George Petean. Op het raakvlak van jazz- en popmuziek houd ik erg van Sting en Jamie Cullum.

Wat is voor jou het mooiste lied aller tijden?

In de klassieke muziek vind ik *Nessun Dorma* uit Turandot erg mooi.

Heb je – buiten het zingen – nog andere hobby's?

Zeilen in een kajuitbootje en wielrennen.

Wat doe je in het dagelijks leven?

Ik heb twee halve banen. Ik ben medisch adviseur bij het Zorginstituut, waar een deel van het beleid voor de gezondheidszorg wordt gemaakt (o.a. basispakket, kwaliteit, toegankelijkheid, betaalbaarheid). Daarnaast ben ik lector Arbeid en Gezondheid aan de Hogeschool Rotterdam. Daar organiseer ik veel onderzoeksprojecten in samenwerking met docent-onderzoekers, die veelal promotie-onderzoek doen. Ook organiseer ik een minor (keuzevak) Arbeid, Gezondheid en Welzijn.

Wat is je favoriete vakantiebestemming?

Ik houd enorm van bergen. Zeilen in warme oorden vind ik ook heerlijk. Ik heb niet één bepaald favoriet land.

Is er een boek dat je iedereen zou aanraden te lezen?

De meeste mensen deugen van Rutger Bregman.

Vertel eens iets verrassends over jezelf?

Afgelopen zomer huurde ik met mijn gezin een zeiljacht in Denemarken. Zeilend op de Kleine Belt onder het eiland Funen werden we overvallen door een heftige onweersbui, die dwars over onze boot heen kwam. Door de heftige stortregens konden we alleen nog de boot zien en verder niets en er was een behoorlijk kabaal door de hevige rukwinden. Gelukkig sloeg er geen bliksem in en na een minuut of 10 was het over. Het was een spannende ervaring, die je weer een andere kijk op het leven geeft.

Als er een film gemaakt zou worden over jouw leven, welke acteur of actrice speelt jou dan?

Na onze ervaring in De la Mar lijkt Mark Rietman me wel een logische keuze. Maar of hij dat ook vindt?

Met wie zou je weleens een borreltje willen drinken?

Met elk lid van het Toonkunstkoor, om elkaar weer wat beter te leren kennen. In mijn geval wel een alcoholvrij borreltje, want ik drink sinds een paar jaar geen alcoholhoudende dranken meer.

Wanneer ben jij het meest in je element?

Lekker lopend in de bergen of zeilend op een groot water met prachtige vergezichten.

Heb je een motto?

Onderzoek alles en behoud het goede.

Enkele opnamen tijdens de repetitie van 6 januari j.l. waarbij Trudy Schroeder, directeur van het WSO aanwezig was

Colofon

Redactie:

Saskia Cohen, Bart Garssen, Daan Nijssen, Jos van Waterschoot, Marjolein Zinkstok

Met medewerking van:

Met medewerking van: Nelleke Reijs (vormgeving), Saskia Fonds, Rosalind George, Harald Miedema, Tim Verdriet, Sian Lien Oh en Stef Lokin

Foto's: Eva van Glasenap

De volgende ToniKA verschijnt in juni.

Tekstbijdragen zijn altijd welkom, bijvoorbeeld voor de rubrieken 'Om te janken zo mooi' en 'In de stemming'. Als je een idee hebt, neem dan contact op met een van de redactieleden of stuur een mail naar marjolein.zinkstok@gmail.com